
De aanpak van kindermishandeling op scholen in Den Haag

Tara van Keulen

De aanpak van kindermishandeling op scholen in Den Haag

Masterthesis Maatschappelijke opvoedingsvraagstukken Universiteit Utrecht

Auteur

Tara van Keulen 3474054

Begeleider Universiteit Utrecht

Chris Baerveldt

Begeleider Stichting Alexander

Lieske Carrière

Datum

25-06-2015

Beste lezer,

Voor u ligt mijn masterthesis over de aanpak van kindermishandeling op scholen in Den Haag. Deze thesis is in opdracht van de Universiteit Utrecht geschreven ter afronding van de master studie Maatschappelijke Opvoedingsvraagstukken. Het verslag dat nu voor u ligt, is het eindresultaat van een leerzaam jaar.

Graag wil ik van de gelegenheid gebruik maken om een aantal mensen te bedanken. Deze mensen hebben er voor gezorgd dat het onderzoek kon worden uitgevoerd en hebben mij emotioneel ondersteund.

Allereerst wil ik mijn begeleider Chris Baerveldt bedanken voor zijn deskundige begeleiding bij het schrijven van deze masterthesis. Ook gaat mijn dank uit naar de medewerkers van Stichting Alexander voor de hulp met de start van dit onderzoek en de werving. Voor de totstandkoming en uitvoering van dit onderzoek is gebruik gemaakt van ervaringen van jongeren en jongvolwassenen die als kind te maken hebben gehad met kindermishandeling. Daarnaast zijn er leerkrachten, schoolmaatschappelijk werkers en intern begeleiders geïnterviewd. Graag wil ik de respondenten hartelijk bedanken voor hun medewerking. Tot slot gaat mijn dank uit naar mijn ouders Jos en Corry, mijn vriend Jelle en mijn nicht Beth voor hun ondersteuning, tips en geduld.

Utrecht, 25-06-2015

Abstract

Wanneer er op scholen signalen zijn van kindermishandeling, moeten leerkrachten aan de hand van de landelijke procedure de signalen in kaart brengen en bespreekbaar maken. Echter blijkt uit literatuur dat leerkrachten onvoldoende tot niet zijn getraind om in te grijpen wanneer er signalen van kindermishandeling zijn. In dit onderzoek is onderzocht hoe de aanpak rondom kindermishandeling op scholen in Den Haag is georganiseerd. Hierbij is onderzocht tegen welke drempels de betrokken professionals aanlopen. Daarbij is gekeken naar welke mogelijkheden voor verbetering er zouden kunnen zijn in de aanpak van kindermishandeling.

Er is gebruik gemaakt van half-gestructureerde interviews. Binnen dit onderzoek zijn er zes jongeren en jongvolwassenen, die met kindermishandeling te maken hebben gehad, geïnterviewd. Ook zijn er zes leerkrachten, drie schoolmaatschappelijk werkers en twee intern begeleiders geïnterviewd. Daarnaast heeft er een panelgesprek met twaalf professionals plaatsgevonden waarbij leerkrachten, directie, conciërge en intern begeleiders aanwezig waren.

Uit het onderzoek is naar voren gekomen dat in Den Haag gebruik wordt gemaakt van de landelijk opgestelde meldcode in de aanpak van kindermishandeling. De scholen werken met deze procedure, maar deze procedure is niet bij iedereen bekend. Ook wordt de procedure op alle scholen niet jaarlijks getraind of besproken. Daarnaast ervaren de scholen drempels in de samenwerking met Veilig Thuis. Het doen van een melding kan niet anoniem. Bovendien worden meldingen niet altijd zorgvuldig overgenomen door Veilig Thuis. Als laatste is het volgens de professionals en de ervaringsdeskundigen een verbetering om les te geven over kindermishandeling. De kinderen leren signalen van mishandeling herkennen en weten wanneer deze als niet normaal te beschouwen.

Kernwoorden: kindermishandeling, scholen, preventie, waarnemen, samenwerking, signaleren, opvolging, voorlichting, drempels, verbeterpunten.

Abstract

There are national procedures for schools which help teachers identify and discuss when there are signs of child abuse. However, literature shows that teachers are not trained enough to intervene when there are signs of child abuse. This study investigated how the approach of child abuse is organized at schools in The Hague, and which barriers the school professionals face. Through this study the opportunities for improvements in addressing child abuse were also considered.

Six teenagers and young adults, who were victims of child abuse, were interviewed using semi-structured interviews. There were also six teachers, three school social workers and two school counsellors interviewed. As well as a panel discussion held with twelve professionals including teachers, management, concierge, and school counsellors.

The study has shown that professionals in schools in The Hague use the national established procedure in dealing with child abuse. The schools investigated use this procedure, although this procedure is not known to everyone. Furthermore not all the professionals are trained regarding this procedure, nor have the opportunity to discuss it. In addition, the schools experience barriers in the cooperation with Veilig Thuis, as a report cannot be filed anonymously. Moreover, the reports are not always taken over carefully by Veilig Thuis. Finally according to the professionals and experts, it is felt that it would be an improvement to teach children about child abuse. The children learn how to recognize the signs of abuse and know when they should not be considered as normal.

Keywords : child abuse , schools , prevention, observation, collaboration , signalling , monitoring , education , barriers, improvement.

Inleiding

Kinderen hebben recht op bescherming tegen kindermishandeling. Dit staat vastgelegd in artikel 19 van het Internationale Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IRVK, 1989). In Nederland komt kindermishandeling veelvuldig voor. Naar schatting krijgen jaarlijks meer dan 119.000 kinderen en jongeren te maken met een vorm van mishandeling, verwaarlozing, misbruik of zijn zij getuige van geweld tussen partners (De Kinderombudsman, 2014).

Wanneer er op school signalen zijn van kindermishandeling, moeten leerkrachten aan de hand van de landelijk opgestelde procedure de signalen in kaart brengen en bespreekbaar maken. Uit internationaal en nationaal onderzoek komt echter naar voren dat leerkrachten onvoldoende of niet zijn getraind om in te grijpen wanneer signalen van kindermishandeling zich voordoen (Goldman, 2007; Kenny, 2004; Bureau Veldkamp, 2012). Naar aanleiding van het onderzoek van Bureau Veldkamp (2012) en zorgen vanuit de GGD Haaglanden over het lage aantal meldingen op het gebied van kindermishandeling dat vanuit het onderwijs komt, is in 2014 in Den Haag de campagne ‘Signaleren kun je leren’ gestart. Deze campagne traint medewerkers van scholen om te gaan met signalen van kindermishandeling. De GGD Haaglanden wil op deze manier de kennis over en uitvoering van de aanpak van kindermishandeling versterken (Augeo, 2014).

De stad Den Haag behoort tot één van de vier grootste steden in Nederland en heeft van deze vier steden het grootste aantal kinderen en jongeren (2,38%) dat te maken heeft met kindermishandeling (Steketee, Tierolf, & Mak, 2014). Toch is een exacte weergave van de prevalentie van kindermishandeling niet aan te geven. De genoemde cijfers zijn van kinderen en jongeren waar een melding van is afgegeven aan Veilig Thuis (het voormalig advies en meldpunt Kindermishandeling en Huiselijk geweld) of bij Bureau Jeugdzorg. Dit gebeurt niet altijd, want meestal is het niet duidelijk wanneer de mishandeling is begonnen, er vaak verschillende vormen van mishandeling tegelijk voorkomen, het praten over mishandeling vaak pas in de volwassenheid naar buiten komt (Boonekamp, 2011; Sethi et al., 2013) en er een taboe heerst op het praten over en het melden van mishandeling (Krug, Mercy, Dahlberg & Zwi, 2002). Desondanks blijkt dat de problematiek groot is en waarschijnlijk ook wordt onderschat (De Kinderombudsman, 2014).

Vanwege de geschatte ernst van het probleem heeft de gemeente Den Haag een gemeentelijke visie in 2013 ontwikkeld om het aantal slachtoffers van kindermishandeling terug te dringen. Gemeenten zijn vanaf 1 januari 2015 verantwoordelijk voor de preventie van kindermishandeling. De basis voor de aanpak is de gemeentelijke visie ‘Een veilig thuis’

(opgesteld in 2013). Nu de transitie in januari 2015 van start is en zorg betreffende kindermishandeling een andere vorm heeft, hebben organisaties en sociale netwerken van kinderen in de gemeente Den Haag een primaire functie in het geven van voorlichting aan kinderen over wat kindermishandeling is. Aan de hand van deze voorlichting leren de kinderen bij wie zij terecht kunnen wanneer zij te maken krijgen met mishandeling en wat er kan gebeuren als de kinderen over eigen ervaringen met kindermishandeling gaan praten (Mutsaers, 2008).

Het onderzoek dat in dit artikel wordt behandeld, onderzoekt het aanbod van de aanpak van kindermishandeling vanuit verschillende perspectieven, namelijk vanuit basis- en middelbare scholen, jongeren die zelf te maken hebben gehad met kindermishandeling en welzijnsorganisaties waaronder het schoolmaatschappelijk werk. Daarnaast wordt er onderzocht welke factoren invloed hebben op het vormgeven van dit aanbod en de mogelijke drempels en verbeteringen van de professionals en jongeren die met de aanpak werken of te maken hebben gehad. Voor dit onderzoek zijn de volgende onderzoeksvragen opgesteld:

‘Hoe gaan scholen in Den Haag om met kindermishandeling?’

‘Tegen welke drempels lopen scholen aan rondom het omgaan met signalen van kindermishandeling?’

‘Welke mogelijkheden tot verbetering zien betrokkenen van scholen rondom het omgaan met kindermishandeling?’

Theoretisch kader

In dit hoofdstuk zal op basis van literatuuronderzoek verschillende thema's, die betrekking hebben op de onderzoeksvragen, nader worden toegelicht. Allereerst zal worden beschreven wat kindermishandeling is en welke vormen er bestaan. Daarna zullen de gevolgen voor de kwaliteit van leven van het slachtoffer van kindermishandeling worden beschreven. Tot slot wordt er weergegeven hoe de aanpak van kindermishandeling op scholen is.

Kindermishandeling

Volgens de Wet op de jeugdzorg is kindermishandeling 'elke vorm van voor een minderjarige bedreigende of gewelddadige interactie van fysieke, psychische of seksuele aard, die de ouders of andere personen ten opzichte van wie de minderjarige in een relatie van

afhankelijkheid of van onvrijheid staat, actief of passief opdringen, waardoor ernstige schade wordt berokkend of dreigt te worden berokkend aan de minderjarige in de vorm van fysiek of psychisch letsel' (Rijksoverheid, 2014). Wolzak en ten Berge (2005) beschrijven vijf vormen van kindermishandeling namelijk: lichamelijke mishandeling, lichamelijke verwaarlozing, psychische of emotionele verwaarlozing, psychische of emotionele mishandeling en seksueel misbruik. In de praktijk komen in een gezin waarin één of meerdere kinderen mishandeld worden, vaak meerdere vormen tegelijk voor (Arata, Langhinrichsen-Rohling, Bowers, & O'Farrill-Swails, 2005; Glaser, 2008). Bij lichamelijke verwaarlozing komen ouders of opvoeders langdurig onvoldoende tegemoet aan de lichamelijke basisbehoeften van het kind. Het kind krijgt niet de zorg en verzorging waar het gezien zijn leeftijd behoefte aan en recht op heeft (McCoy & Keen, 2013). Onder lichamelijke (of fysieke) kindermishandeling vallen alle vormen van lichamelijk geweld tegen kind, zoals slaan, schoppen, bijten, knijpen, krabben, aan haren trekken of brandwonden toebrengen. Bij psychische verwaarlozing schieten de ouders of opvoeders doorlopend tekort in het geven van positieve aandacht, genegenheid, emotionele steun en bevestiging (McCoy & Keen, 2013). Psychische of emotionele verwaarlozing is de meest voorkomende vorm van kindermishandeling in Nederland (Ince, 2008). Van psychische mishandeling is sprake wanneer ouders of andere opvoeders in de houding en het gedrag afwijzend en vijandig zijn naar het kind. Hierbij schelden ouders het kind uit, vertellen het kind meerdere malen dat het niet gewenst is of maken het kind opzettelijk bang. Psychische mishandeling bestaat ook uit het doen van denigrerende uitspraken over het kind, waar het kind bij is. Ook is het opsluiten en vastbinden van het kind een vorm van psychische mishandeling (Alink et al., 2011). De laatste vorm van mishandeling is seksueel misbruik. Seksueel misbruik bestaat uit alle seksuele aanrakingen of handelingen die een volwassene een kind opdringt. Dit varieert van begluurd worden of moeten toezien bij seksuele handelingen van de volwassene tot betasting en verkrachting. Bij de handelingen gaat het om emotionele druk, dwang en geweld (Wolzak & Ten Berge, 2005).

Risico- en beschermende factoren bij het ontstaan van kindermishandeling

Kindermishandeling ontstaat uit uitwisselende interacties van het karakter van kinderen, de ouders, de cultuur en/of de directe omgeving waar in zij wonen (Lundahl, Nimer & Parsons, 2006). Het risico op mishandeling en verwaarlozing is groter wanneer ouders problemen met zichzelf hebben of niet goed kunnen omgaan met de problemen van het kind. Ook wanneer het gezin onder moeilijke omstandigheden leeft is het risico op mishandeling groter (Van Rooijen, Bartelink & Berg, 2013). Holden (2010) en Stith et al. (2009) geven een overzicht van risicofactoren die invloed hebben op het ontstaan van mishandeling van

kinderen. Het eerste gebied waar risicofactoren optreden is het karakter van het kind. Zo is de jonge leeftijd, het temperament, een handicap of wanneer het kind lijdt aan een ziekte risico voor het ontstaan van kindermishandeling. Daarnaast komen risicofactoren voor op het gebied van het karakter van de ouders. Deze risicofactoren zijn: Hyperactiviteit, hechtingsproblemen, trauma uit de jeugd, emotionele problemen, geloof in lichamelijke straffen, sociale cognitieve tekorten en middelenmisbruik. Het derde gebied waar risicofactoren optreden is de omgeving. Het gaat hier om partnergeweld, isolatie/ weinig sociale contacten en armoede.

Naast risicofactoren bestaan er ook beschermende factoren vanuit het kind en de omgeving om kindermishandeling tegen te gaan of zelfs te voorkomen. Het gaat om ouders die verzorgend, gehecht, kennis van opvoeding hebben en/of veerkrachtig zijn naar het kind toe. Deze ouders hebben een realistische verwachting van hun kind en scheppen een opvoedingssituatie waarin vertrouwen, veiligheid en warmte is, waarin het kind in de opvoeding wordt ondersteund. Naast de rol van de ouders speelt de omgeving ook een belangrijke rol. Het sociale netwerk kan steun bieden aan de ouders en het kind op emotioneel gebied. Ouders krijgen advies en het delen van problemen of zorgen kan stress verlagend werken. Vanuit het kind werkt de sociale-, emotionele competentie en de veerkracht van het kind beschermend (Sethi et al., 2013).

Gevolgen van kindermishandeling op het maatschappelijk functioneren

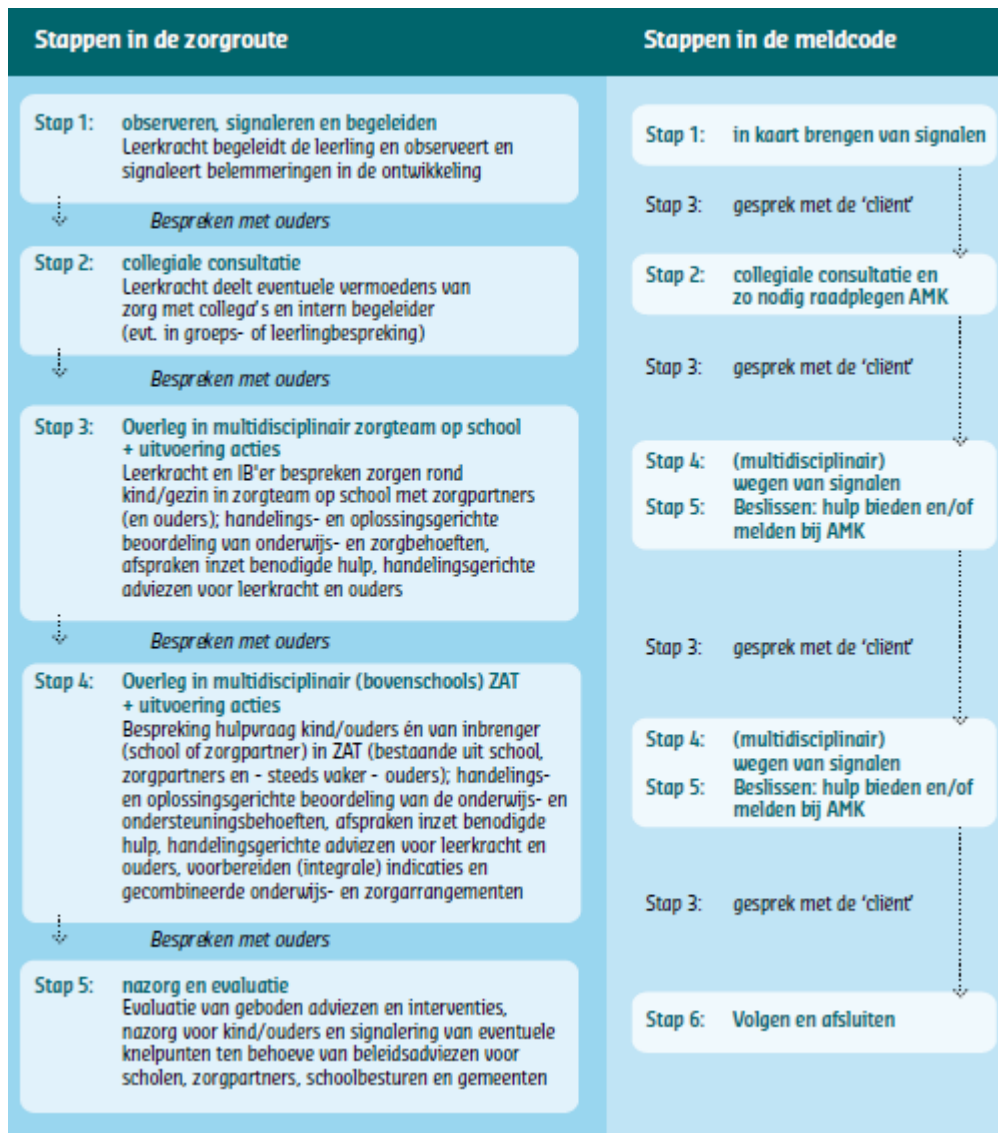
Kindermishandeling kan na de kindertijd nog sporen achterlaten. Zo kunnen volwassenen die in hun kindertijd te maken hebben gehad met kindermishandeling een hogere mate van risico's voor het maatschappelijk functioneren ervaren dan volwassenen die in hun jeugd niet te maken hebben gehad met kindermishandeling (Alink, Cicchetti, Kim, & Rogosch, 2012). In het longitudinaal onderzoek van Fergusson, McLeod en Horwood (2013) worden verschillende lange termijn effecten van kindermishandeling aangetoond. Volwassenen die als kind te maken hebben gehad met kindermishandeling ervaren een hogere mate van (seksueel) risicogedrag, geestelijke problemen, het hebben van symptomen van post traumatische stress, laag zelfvertrouwen, zijn minder tevreden over het leven, gaan vaker naar de dokter vanwege lichamelijke klachten en zijn vaker uitkeringsafhankelijk (Gilbert et al., 2009). Het onderzoek van Springer, Sheridan, Kuo, & Carnes, (2007) ondersteunt deze bevindingen. Zij tonen aan dat kindermishandeling een lange termijn effect heeft op het fysiek en mentaal functioneren wanneer deze kinderen volwassen zijn. Enkele voorbeelden van deze lange termijn effecten uiten zich in angst, woede en depressie.

Aanpak

De aanpak van kindermishandeling verschilt per land. Internationaal is in een aantal landen waaronder Hongarije, Portugal en Zweden, het melden van signalen van kindermishandeling verplicht en opgenomen in de wetgeving (NJI, 2012). Ook in het onderzoek van Mikton en Butchart (2009) wordt een internationaal overzicht gegeven van verschillende aanpakken om kindermishandeling te voorkomen. Deze aanpakken komen voor in de vorm van huisbezoeken, opvoedcursussen, preventie programma's, trainingen, preventie programma's tegen seksueel misbruik, media aandacht en praatgroepen. Uit het onderzoek van Mikton en Butchart (2009) is gebleken dat de eerste vier vormen van aanpak effectief zijn bewezen. De andere drie aanpakken vragen verder onderzoek naar de effectiviteit.

In Nederland geldt een vaste procedure wanneer er sprake is van kindermishandeling. Het inzetten van deze procedure is verplicht als er signalen van kindermishandeling zijn. Deze procedure is de Wet verplichte meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling. Deze wet bepaalt dat organisaties in de sectoren onderwijs, gezondheidszorg, kinderopvang, maatschappelijke ondersteuning, sport, jeugdzorg en justitie deze meldcode moeten hebben en inzetten. (Rijksoverheid, 2013). In figuur 1 wordt de procedure van de meldcode weergegeven. De stappen zijn gericht op het signaleren van belemmeringen in de ontwikkeling van een kind, zoals teruggetrokken gedrag, externaliserend gedrag of lichamelijke signalen zoals blauwe plekken. De taak van de school is om bij signalen te overleggen met het zorgteam en in gesprek te gaan met het kind en de ouders. Wanneer er hulpverlening nodig is, is het de taak van de school om vanuit de schoolmaatschappelijk werker of de intern begeleider hulpverlening te organiseren of een melding bij Veilig Thuis te doen (Nederlands Jeugd Instituut, 2012).

De aanpak van kindermishandeling op school vindt plaats op verschillende niveaus van preventie. Preventie kent drie niveaus (Moritsugu, Vera, Wong, & Duffy, 2014). De eerste vorm is primaire preventie, deze vorm van preventie is gericht op het interveniëren, voordat er signalen van een probleem zoals kindermishandeling voor zijn gekomen. Secundaire preventie betekent interveniëren wanneer er wel signalen van een probleem zich net voordoen, maar voordat het probleem zich heeft ontwikkeld tot een grote omvang. Tertiaire preventie heeft als doel interveniëren om een gemanifesteerd probleem te verminderen, deze vorm van preventie hoort niet bij de aanpak van scholen.

Figuur 1. De meldcode

Leerkrachten hebben bijna dagelijks contact met leerlingen. Zij staan dicht bij het kind (Cerezo & Pons-Salvador, 2004). Vanuit deze positie hebben zij een centrale taak in het signaleren van afwijkend gedrag zoals stress en angst (Gilbert et.al., 2009; Hinkelman & Bruno, 2008). Op scholen heeft iedere medewerker een signalerende functie. Binnen het schoolsysteem werken de medewerkers op het gebied van signalen van kindermishandeling samen met de intern begeleider. Wanneer de problematiek te herleiden is tot schoolse of cognitieve factoren pakt de school het probleem zelf aan. Als de problematiek voortkomt uit gezins- of kindgebonden factoren neemt de schoolmaatschappelijk werker in samenwerking met het Zorg Advies Team de hulpverlening over (Bijlsma-Schlösser & Lijs-Spek, 2010; Vrielink, 2011).

Preventie

Primaire preventie kent op scholen een aanpak aan de hand van voorlichting. De kinderen krijgen voorlichting over kindermishandeling. Deze voorlichting dient de kinderen zich er van bewust te maken wat mishandeling is en dat het niet is toegestaan. Daarnaast leren de kinderen door middel van voorlichting welke hulpverleningsinstanties hulp kunnen bieden (Reynolds & Robertson, 2003; Wolzak & ten Berge, 2005). Een voorbeeld van een voorlichtingsprogramma voor scholen is het Marietje-Kesselsproject (van der Ploeg, 2013). Uit onderzoek van de Nationale Jeugdraad (2013) komt naar voren dat jongeren het belangrijk vinden dat scholen themalessen over kindermishandeling aanbieden, zodat zij weten wat kindermishandeling is en welke hulpverlening er bestaat. In Nederland zijn er lespakketten over kindermishandeling. Deze lespakketten leren kinderen signalen van mishandeling te herkennen en hoe te reageren (van der Ploeg, 2013).

Er wordt van scholen verwacht dat zij secundaire preventie bieden. In het onderzoek van Gilbert et al. (2009) worden de taken van scholen op het gebied van secundaire preventie aangetoond. De taken bestaan uit het signaleren en melden van kindermishandeling. Het onderzoek van de Nationale Jeugdraad (2013) laat zien dat de schoolomgeving van jongeren een belangrijke plek is voor het signaleren van kindermishandeling. Van de jongeren geeft 40 procent aan dat leerkrachten het meeste zicht hebben op wat eventuele signalen van kindermishandeling. Daarbij vindt 54 procent van de jongeren dat het de taak van de leerkrachten is om in te grijpen als zij kindermishandeling opmerken.

Drempels

Vanuit de literatuur komen drempels naar voren in de aanpak van kindermishandeling. Leerkrachten zijn onvoldoende getraind om in te grijpen wanneer er signalen van kindermishandeling zich voordoen. De leerkrachten voelen zich onzeker in hun handelen (Goldman, 2007; Kenny, 2004). Daarnaast toont het onderzoek van Alvarez, Kenny, Donohue en Carpin (2004) aan dat wanneer leerkrachten signalen van kindermishandeling bespreekbaar moeten maken met het kind of met de ouders, zij bang zijn dat aan de hand van het gesprek negatieve consequenties volgen voor de veiligheid van het kind. Ook zien leerkrachten signalen over het hoofd, vanuit het idee dat de situatie van het kind wel meevalt of dat kindermishandeling niet in de omgeving voorkomt, of vanuit de gedachte dat de persoon die pleger is van de mishandeling, niet in staat is om te mishandelen. Daarnaast komt het voor dat leerkrachten wel signalen zien maar niet weten wat zij daarmee aan moeten. Dit treedt bijvoorbeeld op wanneer samenwerking met hulpverleningsinstellingen ontbreekt of vanuit schaamte over het onderwerp (Becker-Blease & Freyd, 2006).

Consequenties voor het onderzoek

Uit het literatuuronderzoek blijkt dat scholen verschillende taken hebben binnen de aanpak van kindermishandeling gericht op primaire en secundaire preventie. Deze taken zijn samengevat in het geven van voorlichting, signaleren aan de hand van waarneming en gespreksvoering met het kind en opvolging volgens de meldcode waarin scholen samenwerken met de interne begeleiders en schoolmaatschappelijk werkers. De beschreven drempels rondom deze taken hebben te maken met de kennis en attitude van de schoolmedewerkers over de aanpak van kindermishandeling en handelingsverlegenheid om in te grijpen wanneer er signalen van kindermishandeling zijn.

Methode

Design

Er zijn zes leerkrachten, waarvan één man en vijf vrouwen van drie basisscholen en één middelbare school geïnterviewd. Ook zijn er twaalf medewerkers van zes middelbare scholen aan de hand van een focusgroep gesprek geïnterviewd. Er deden vijf mannen en zeven vrouwen mee. Deze medewerkers hadden de functie van leerkracht, intern begeleider, vertrouwenspersoon en conciërge. Daarnaast zijn er twee intern begeleiders werkzaam op middelbare scholen en drie (school)maatschappelijk werkers werkzaam op basisscholen geïnterviewd. Deze vijf respondenten waren allemaal vrouwen. De professionals hadden tussen de 1 en 40 jaar werkervaring in het vak. Om vanuit een ander perspectief te kijken, zijn er zes vrouwen waaronder jongeren/ jongvolwassenen in de leeftijd van 16 tot en met 30 jaar geïnterviewd die te maken hebben gehad met kindermishandeling in hun jeugd.

In dit onderzoek, waarin er op zoek is gegaan naar welke middelen het onderwijs inzet in de aanpak van kindermishandeling, is gebruik gemaakt van het afnemen van half-gestructureerde interviews. De topics in de interviews zijn aan de hand van de onderzochte thema's in de literatuur opgesteld. Aan de hand van deze topics is geprobeerd om meer te weten te komen over hoe scholen het signaleren en aanpakken van signalen van kindermishandeling stimuleren. In de topiclijst zijn vragen over preventie van kindermishandeling, drempels en verbeterpunten gekoppeld aan de topics uit de literatuur, namelijk: waarnemen en signaleren, opvolging, samenwerking, kennis, attitude en voorlichting opgenomen. Daarnaast zijn er ook vragen over mogelijke drempels en verbeterpunten opgesteld. De gehele topiclijst is als bijlage toegevoegd.

Vanuit de persoonlijke kennissenkring waren zes slachtoffers van kindermishandeling, drie leerkrachten en de focusgroep benaderd. In samenwerking met deze drie leerkrachten en de focusgroep zijn via een sneeuwbalsteekproef nog vier respondenten gevonden. De andere respondenten zijn via de e-mail en telefonisch benaderd. De selectiecriteria bij het selecteren van respondenten was dat zij moeten werken volgens een aanpak van kindermishandeling binnen het onderwijs. Dit gold voor de leerkrachten, de schoolmaatschappelijk werkers en de intern begeleiders. Naast deze drie functies is ook de directie op scholen betrokken in de aanpak van kindermishandeling. Vanuit de directie is geen reactie gekomen om mee te werken aan het onderzoek of er was geen tijd om mee te doen. De selectiecriteria bij de groep slachtoffers was dat de mishandeling tijdens de schoolperiode van het slachtoffer had plaatsgevonden. Alleen vanuit deze criteria kon er worden gekeken hoe de school invloed heeft gehad op de hulpverlening van kindermishandeling.

Het vinden van respondenten van scholen heeft veel tijd gekost. Het benaderen van de respondenten die zelf te maken hebben gehad met kindermishandeling ging snel omdat er vanuit de persoonlijke kennissenkring contact met hen kon worden gelegd. Zij reageerden direct en allen wilden meewerken. Via deze respondenten volgden andere contacten met leerkrachten, intern begeleiders en schoolmaatschappelijk werkers. De respons van scholen die via de mail en of telefonisch zijn benaderd, was minimaal. De scholen gaven aan het te druk te hebben. Daarnaast heeft één school aangegeven dat daar geen kindermishandeling voorkomt. Ongeveer tien scholen hebben aangegeven niet mee te willen werken. Vanuit het welzijnswerk heeft één organisatie met enthousiasme gereageerd. Dit heeft drie respondenten opgeleverd. Andere welzijnsorganisaties hebben niet gereageerd of wilden niet meewerken vanwege een te drukke agenda.

Betrouwbaarheid en validiteit

Om de betrouwbaarheid van het onderzoek te vergroten is er gekozen voor het afnemen van half open gestructureerde interviews boven vragenlijsten. Deze vragenlijst is opgesteld met een vaste opbouw van topics. Aan de hand van deze topics werden de interviews consistent afgenomen. Het voordeel hiervan is dat er kon worden nagegaan of alle onderwerpen ter sprake zijn gekomen.

Het voordeel van het afnemen van interviews boven het invullen van vragenlijsten is dat interviews meer geschikt zijn voor open vragen. Aan de hand van de interviews kon de kans op het verkrijgen van sociaal wenselijke antwoorden worden verkleind door op verschillende topics door te vragen. Daarnaast werden de antwoorden van de respondenten tijdens de interviews samengevat om te zorgen dat de verkregen informatie voor de

interviewer duidelijk was. Ook is ervoor gekozen om mensen met verschillende functies binnen het onderwijs te benaderen voor het onderzoek. Op deze manier zijn verschillende invalshoeken van de aanpak van kindermishandeling op scholen in kaart gebracht.

Het analyseren van de interviews is op een systematische wijze tot stand gekomen. De interviews zijn allemaal opgenomen met een voicerecorder. De opgenomen gesprekken zijn getranscribeerd naar uitgeschreven teksten. De uitspraken in de interviews zijn gelabeld en samengevoegd per onderwerp. Door te werken met labels kon worden voorkomen dat uitspraken onjuist werden geïnterpreteerd. Aan de hand van deze labels zijn overeenkomende en van elkaar verschillende uitspraken in kaart gebracht.

Naast het afnemen van interviews heeft er een panelgesprek met verschillende medewerkers van scholen plaatsgevonden. Dit panelgesprek is op een vergelijkbare wijze afgenomen als de interviews. Ook bij dit gesprek werd de topiclijst gebruikt en heeft dezelfde wijze van interviewen plaatsgevonden. Het gesprek is handmatig uitgewerkt waarbij de uitspraken van leerkrachten letterlijk zijn overgenomen. Omdat het gesprek niet is opgenomen, kon niet worden uitgesloten dat alle informatie uit dit gesprek is vastgelegd. Dit zou van invloed kunnen zijn op de betrouwbaarheid en de validiteit van dit onderzoek. De overgenomen uitspraken zijn ook gelabeld, gesorteerd en samengevoegd met de uitspraken uit de interviews.

Resultaten

In de resultatensectie is er allereerst een beeld geschetst van de gemeente Den Haag. Daarbij is het sociale netwerk en andere instanties rondom de aanpak van kindermishandeling weergegeven. Vervolgens zijn aan de hand van de interviews met de professionals en jongeren en jongvolwassenen, die te maken hebben gehad met kindermishandeling, de resultaten op de onderzoeksvragen weergegeven.

Gemeente Den Haag

De gemeente Den Haag telt op dit moment 515.880 inwoners (Gemeente den Haag, 2015). Het aantal kinderen dat naar school gaat in Den Haag is 88.786 (Gemeente den Haag, 2012). Het aantal kinderen dat bij Veilig Thuis is gemeld rondom vermoedens van kindermishandeling is 2871 (Steketee, Tierolf, & Mak, 2014). De gemeente Den Haag is aan het begin van het schooljaar 2014-2015 met een themawEEK gestart van het project 'Signaleren kun je leren'. Deze themawEEK heeft onder andere in Den Haag op 350 scholen plaatsgevonden. De themawEEK stond in het teken van informatie verspreiden over de aanpak van kindermishandeling voor professionals verbonden aan scholen. De scholen hadden tijdens

deze themaweek ook een map gekregen met handvatten en lesmateriaal voor de kinderen (Augeo, 2014).

Hoe gaan scholen in den Haag om met kindermishandeling?

Uit de interviews kwam naar voren dat de aanpak van kindermishandeling op scholen in Den Haag niet afwijkt van de landelijke aanpak. De geïnterviewde scholen gaven aan dat zij preventie doen door te werken volgens de aanpak van de meldcode. Alle leerkrachten op de scholen gaven aan dat er samenwerking is met intern begeleiders en schoolmaatschappelijk werkers. Op elke school waar interviews hebben plaatsgevonden, waren intern begeleiders. Ook werd er aangegeven dat er in samenwerking met welzijnsorganisaties extern schoolmaatschappelijk werkers aan de school zijn verbonden. De geïnterviewde schoolmaatschappelijk werkers en de intern begeleiders gaven aan dat zij de gesprekken met het kind en de ouders begeleiden en de stappen van de meldcode uitvoeren wanneer de leerkracht signalen ziet van kindermishandeling. Hierbij neemt de intern begeleider de functie van het organiseren van de hulp en de schoolmaatschappelijk werker de uitvoering van de hulp op zich. De respondenten gaven aan dat de verdeling per school kan verschillen.

Twee schoolmaatschappelijk werkers en twee intern begeleiders gaven aan dat wanneer er hulp nodig is buiten de school, er samenwerking is met welzijnsorganisaties in Den Haag of met Jeugdzorg. Ook kan de school bij Veilig Thuis om advies vragen wanneer zij signalen van kindermishandeling oppikken en niet weten hoe te handelen. Veilig Thuis geeft de school een advies of start een onderzoek. Daarnaast kan Veilig Thuis ook contact met de school opnemen wanneer zij signalen vanuit de omgeving van het kind ontvangen en meer informatie nodig hebben.

Uit de interviews kwam naar voren dat de aanpak van kindermishandeling op de onderzochte scholen is gericht op waarnemen en signaleren, consulteren van collega's en gespreksvoering met het kind en de ouders. De professionals gaven allen aan dat zij op verschillende momenten op signalen letten zoals of de leerlingen eten mee naar school krijgen, of zij tussen de middag hebben geluncht, bij het omkleden na de gym of zij blauwe plekken hebben, het humeur van het kind en wat het kind op school vertelt over de thuissituatie. Zo werd er ook aangegeven door drie leerkrachten dat bij signalen van kindermishandeling er overleg is met de intern begeleider of schoolmaatschappelijk werker. Ook werd er door een leerkracht aangegeven dat wanneer de signalen vanuit de vertrouwenspersoon komen, deze persoon indien nodig de leerkracht op de hoogte zal brengen en de signalen bespreekt met de intern begeleider of schoolmaatschappelijk werker. Daarna volgt er volgens de stappen van de meldcode een gesprek met de ouders. Dit gesprek

wordt gevoerd door de intern begeleider of schoolmaatschappelijk werker. Ook de leerkracht van de betreffende leerling zit bij dit gesprek. Tevens is de directie op de hoogte van de signalen indien dit nodig is. Een leerkracht vertelde: *“In eerste instantie heel goed kijken, gewoon feitelijk kijken wat je ziet. Dat kan zijn blauwe plekken of wat dan ook, dat kan je met collega’s bespreken. Dat gaat met name bijvoorbeeld om collega’s die deze groep eerder hebben gehad, dat kan je doorkoppelen naar de intern begeleider of directie en die nemen zeg maar de vervolgstappen en ik moet eigenlijk als leerkracht alleen maar blijven kijken welke ontwikkelingen zie je en je kan hooguit met ouders in gesprek van joh ik zie dat (naam) met blauwe plekken rondloopt weet u hoe die daar aan komt? Het kan ook zijn dat het kind van de trap is gevallen.”* Acht respondenten gaven aan dat de scholen meldingen bij Veilig Thuis doen vanuit de directie, de intern begeleider of schoolmaatschappelijk werker. Zij vertelden dat het melden van signalen van kindermishandeling bij Veilig Thuis eerst in overleg met de directie van de school wordt gedaan. Als de school een melding bij Veilig Thuis doet, vraagt de school om verder onderzoek naar de situatie van de leerling. De school kan ook contact opnemen met Veilig Thuis voor advies bij eventuele vervolgstappen in het hulpverleningsproces.

Naast het signaleren en de stappen van de meldcode is er gekeken naar wat scholen doen aan voorlichting over kindermishandeling voor de leerlingen. Uit de interviews kwam naar voren dat er projecten bestaan waarin het onderwerp voorkomt. De genoemde projecten zijn voornamelijk gericht op de rechten van het kind en antipesten. Dertien respondenten gaven aan dat er op school geen aandacht wordt besteed aan het onderwerp kindermishandeling voor de leerlingen. Vier professionals gaven aan dat zij een training hebben gehad over het onderwerp. Zo vertelde een schoolmaatschappelijk werker: *“Ja, alleen voor de docenten. Ik weet niet of er echt iets is voor kinderen. Nou we hebben een map gekregen aan de hand van die week en in die map zaten ook weer wat lessen. Het is niet een complete methode maar wel lessen die je kunt overbrengen naar verschillende klassen. Ja, over hoe breng ik dit onderwerp over in de klassen hoe ga ik er met kinderen over praten en wat kunnen we doen. Maar er is volgens mij niet verder iets mee gedaan.”* Het ging hier om het project de ‘Wake up call’ van ‘Signaleren kun je leren’. Dit project is het afgelopen jaar in Den Haag gestart om leerkrachten en andere zorg verlenende professionals te ondersteunen bij het signaleren van kindermishandeling.

Tegen welke drempels lopen scholen aan rondom het omgaan met signalen van kindermishandeling?

Uit de interviews is naar voren gekomen, dat op het gebied van preventie tien van de twaalf geïnterviewde leerkrachten niet bekend zijn met de stappen van de meldcode of nog nooit te maken hebben gehad met kindermishandeling. Op die scholen werd wel gewerkt met de meldcode. Opvallend is dat vier leerkrachten hebben aangegeven signalen van mogelijke kindermishandeling met de intern begeleider te bespreken en hierbij onbewust de stappen van de meldcode hanteerden. Uit de interviews met de intern begeleiders en schoolmaatschappelijk werkers kwam naar voren dat zij wel op de hoogte zijn van de stappen uit de meldcode.

Nog een drempel bij het eigen handelen van de respondenten of bij hun collega's was de handelingsverlegenheid vanuit de kennis over de aanpak en de attitude van de professional. De professionals ervoeren dit wanneer zij te maken kregen met signalen van mishandeling. Uit de resultaten kwam naar voren dat zes professionals moeite hebben met het oppakken van signalen van kindermishandeling. Een leerkracht vertelde er het volgende over: *“Is het ook zo van je wilt het eigenlijk niet weten en dat maakt het ook zo moeilijk. Je wilt niet tuurlijk wil je het wel weten want je wilt het kind helpen maar het is alsof je een interne blokkade hebt van weet je je wilt er wel achter komen maar tegelijkertijd hoop je gewoon dat het allemaal wel meevalt en dat vind ik heel moeilijk dat je toch je moet op signalen af gaan waarvan je soms denkt het zal wel meevallen en daar moet je toch wel echt wat mee doen en dat vind ik eigenlijk het aller lastigste.”* Dit kwam ook bij andere respondenten terug. Een intern begeleider vertelde dat wanneer leerkrachten iets moeten doen met signalen, het onduidelijk is hoe de aanpak van kindermishandeling op de school is geregeld. Zij beschreef het als een angst voor het onbekende. Tevens vertelde zij dat ook andere leerkrachten hebben aangegeven dat kindermishandeling niet in hun klas voorkomt.

Daarnaast gaven drie professionals aan dat zichzelf of collega's de signalen van mogelijke kindermishandeling niet altijd hebben opgepakt. De signalen worden genegeerd of de school werkte niet mee uit angst voor een slechte reputatie: *“Het lijkt soms een ook beetje soort van niet dat het een taboe is maar dat het een gevoelig onderwerp is en dat is natuurlijk heel menselijk en persoonlijk hoe je daar mee op reageert en misschien dat een aantal ook denken ik zie misschien iets, maar misschien kan ik ook doen alsof ik dat niet zie want ik weet eigenlijk niet zo goed hoe ik dit moet aanpakken.”*

Ook vertelden zes respondenten dat zij aan de geloofwaardigheid van de leerlingen hebben getwijfeld als de kinderen aangaven thuis te worden mishandeld. Deze twijfel kwam

voort uit eerdere ervaringen met signalen van kindermishandeling waarbij het kind het verhaal bleek te hebben verzonnen. Daarnaast speelde de zorgvuldigheid van professional in het ondernemen van actie op de signalen ook een rol: *“Ik denk dat het allerbelangrijkste is dat je kijkt hoe een kind is dat je kijkt naar hoe een verhaal is, je hebt het liegen en hoe het gaat met het uiten van de emoties. Daar merk je al heel snel als het op een gegeven moment als er een muur zit dan weet je ook natuurlijk dat het niet goed zit. Maar het is wel moeilijk om daar doorheen te gaan.”* Deze uitkomsten kwamen overeen met de ervaringen van de slachtoffers van kindermishandeling. Twee ervaringsdeskundigen vertelden dat zij niet werden geloofd door de leerkracht. Een ervaringsdeskundige gaf als voorbeeld: *“Ik ben een keer naar de meester van mij geweest en die die vertelde ik dat het begon al eerder een keer op de kleuterklas tijdens de vertelkring toen vertelde ik een juffrouw dat mijn vader mijn moeder had geslagen met een riem en dat werd niet geloofd. Er werd gezegd, je moet niet van dat soort gekke dingen zeggen en dat soort dingen.”* Ook kwamen drempels voor in de aanpak van kindermishandeling bij de ervaringsdeskundigen. Naast het niet worden geloofd, waren er ook leerkrachten die niet goed wisten hoe zij hulp konden bieden of boden zij niet voldoende veiligheid in de aanpak.

Nog een drempel rondom de aanpak van kindermishandeling kwam naar voren in de samenwerking met Veilig Thuis. De eerste drempel kwam voort uit het doen van een melding. Wanneer de school een melding moet doen, kan deze melding alleen onder één naam worden geplaatst. Deze naam is openbaar en kan ook bij ouders of in vervolgstappen zoals een rechtszaak terechtkomen. Terwijl de school in eerste instantie de melding vanuit het team heeft geplaatst. Zo vertelde een intern begeleider: *“Een melding kan niet anoniem, één keer een vader op de stoep gehad, dan gaat de bescherming van je eigen gezin voor.”* De professionals gaven aan dat hun veiligheid in het geding komt en dat het zorgt voor handelingsverlegenheid in het doen van een melding bij Veilig Thuis.

Ook was het voor scholen een drempel als Veilig Thuis contact opnam met de school wanneer Veilig Thuis signalen had ontvangen. In het contact met de scholen gaf Veilig Thuis niet altijd voldoende informatie over de signalen die zij hadden verkregen. Daarnaast was niet alle informatie over het kind toegankelijk voor de school. Een intern begeleider gaf aan: *“AMK informeert maar geeft zelf geen informatie of duidelijkheid. De aanpak van het AMK is niet duidelijk. Je wordt als domme gehouden.”* Vier respondenten hebben aangegeven dat wanneer Veilig Thuis contact opnam zij informatie dienden te geven. Deze respondenten gaven aan door Veilig Thuis te worden overvallen. Wanneer zij om een verslag van het gesprek vroegen, was het gesprek niet zoals het is opgenomen, overgenomen.

Welke mogelijkheden tot verbetering zien betrokkenen van scholen rondom het omgaan met kindermishandeling?

Gekeken naar de mogelijkheden tot verbetering van de aanpak van kindermishandeling, noemden de respondenten in de interviews twee punten. Het eerste punt ging over de preventie en samenwerking met collega's. Drie respondenten hadden aangegeven dat het niet duidelijk is hoe er van hen wordt verwacht te handelen wanneer er signalen van kindermishandeling zijn. Deze professionals hebben aangegeven dat zij het belangrijk vinden om te weten wat zij kunnen doen wanneer er signalen van kindermishandeling zijn. Ook hebben zij aangegeven behoefte te hebben om de aanpak jaarlijks in het team te bespreken, zodat de stappen en samenwerkingspartners met elkaar verbonden en inzetbaar blijven. De professionals vinden dat er op dit moment te weinig houvast is om de aanpak in de hele school in te zetten: *'Dan zou ik denk ik wel ieder jaar ieder schooljaar dan zou ik wel een korte opfrisser een korte presentatie "let op we beginnen weer in de klas signaleer goed in de klas het gaat niet alleen om het leren". Dat zou ik wel benadrukken in het team zeg maar.'*

Het tweede punt dat naar voren kwam, ging over de voorlichting aan kinderen over kindermishandeling. Zowel drie jongeren en jongvolwassenen die te maken hebben gehad met kindermishandeling als drie professionals gaven aan dat wanneer er meer informatie wordt gegeven over het onderwerp kindermishandeling aan de kinderen, zij eerder dan de ervaringsdeskundigen te maken kunnen krijgen met signalen die zij als niet normaal beschouwen. Er kan dan in een eerder stadium hulpverlening tot stand worden gebracht. Zo gaf een intern begeleider aan: *"In de mentor les praten over het onderwerp kindermishandeling. De kinderen stappen en informatie geven."* Zij gaven in de interviews aan dat door meer aandacht aan het onderwerp te besteden, de kinderen leren herkennen wat het is en weten wat zij kunnen doen wanneer zij er mee te maken krijgen. De voorbeelden die zijn gegeven, gaan over het geven van jaarlijkse gastlessen, themaweken en informatie beschikbaar stellen in de vorm van een werkmap of posters voor in de school. Dit resultaat kwam ook naar voren uit de interviews met de jongeren en jongvolwassenen die als kind te maken hebben gehad met kindermishandeling. Een jongvolwassene gaf aan: *"Ja, ja, omdat je dan herkenning misschien erkenning hebt. En dat je vanuit de voorlichting eventueel stappen kan ondernemen als mishandelde, als mishandeld kind dat je of met de voorlichter gaat praten of met de meester of wat dan ook. Ja, ik denk wel dat dat me geholpen had, als dat gebeurd was."*

Conclusie en Discussie

In dit onderzoek is onderzocht hoe scholen in Den Haag omgaan met de aanpak van kindermishandeling. Door het afnemen van interviews is antwoord gevonden op de vraag of leerkrachten, intern begeleiders, schoolmaatschappelijk werkers en slachtoffers van kindermishandeling tegen drempels aanlopen en wat mogelijke verbeterpunten zouden kunnen zijn rondom de aanpak.

Uit het onderzoek valt te concluderen dat scholen in Den Haag gebruik maken van de landelijk opgestelde meldcode in de aanpak van kindermishandeling. De scholen werken met deze procedure, al weten niet alle professionals hoe de stappen van de meldcode werken. Aansluitend kwam ook naar voren dat de scholen de aanpak niet ieder jaar bespreken, maar de kennis over deze aanpak wel belangrijk vinden.

Op het gebied van de door professionals ervaren drempels kwamen verschillende punten naar voren. De scholen ervoeren drempels op het gebied van het contact met de samenwerkingspartner Veilig Thuis. De professionals gaven aan dat zij het als vervelend ervaren dat zij een melding niet anoniem of vanuit het hele schoolteam konden plaatsen. Daarnaast kwam ook naar voren dat Veilig Thuis de meldingen niet altijd zorgvuldig overneemt. Het beleid van Veilig Thuis sloot niet aan op de gewenste werkwijze van de scholen.

Verder kwam naar voren dat professionals meer les willen geven over kindermishandeling om de drempels in de aanpak tegen te gaan. De slachtoffers van kindermishandeling en de scholen gaven aan dat er geen specifieke lessen over kindermishandeling bestaan. De jongeren en enkele professionals hebben aangegeven dat zij op school meer informatie willen over het onderwerp kindermishandeling. Zo willen dat kinderen signalen van mishandeling leren herkennen en weten wanneer zij deze als niet normaal moeten beschouwen. Er kan dan in een eerder stadium hulpverlening tot stand worden gebracht.

Bij de interpretatie van de resultaten van dit onderzoek dient er rekening gehouden te worden met de generaliseerbaarheid. Het onderzoek is niet te generaliseren naar andere gemeentes omdat de hulpverlening betreffende de aanpak van kindermishandeling niet in alle gemeentes dezelfde faciliteiten bieden, zoals bijvoorbeeld de themaweken. Deze verschillen in aanbod kunnen ervoor zorgen dat de ervaringen met het werken met een bepaalde aanpak tegen kindermishandeling of de ervaring met informatievoorziening anders zijn. Daarnaast zijn de resultaten alleen gericht op de professionals die werkzaam zijn op de scholen. De jongeren die zijn geïnterviewd, komen niet uit Den Haag. De ervaringen die zij hebben met de

aanpak van kindermishandeling komen overeen met de literatuur, maar kan niet worden gegeneraliseerd tot Den Haag. Opvallend was dat de geïnterviewde professionals allen overeenkomende drempels en verbeterpunten aangaven. De kans is groot dat wanneer dit onderzoek op grotere schaal zal worden uitgevoerd dezelfde resultaten naar voren zullen komen. Toch is er wel vervolgonderzoek nodig om een vanuit een representatieve afspiegeling van de professionals uit het onderwijs en slachtoffers van kindermishandeling een uitspraak te kunnen doen over de gemeente Den Haag.

Vanuit de conclusies op de onderzoeksvragen zijn de volgende aanbevelingen geformuleerd. Om de handelingsverlegenheid te verkleinen en de kennis rondom de aanpak van kindermishandeling te vergroten is het aan te bevelen dat scholen in samenwerking met de intern begeleiders en schoolmaatschappelijk werkers de leerkrachten in informatie over de aanpak van kindermishandeling voorzien en training aanbieden. Aan de hand van deze aanpak leren professionals hoe te handelen wanneer er signalen zijn. Op het gebied van de ervaren drempels in de aanpak van kindermishandeling wordt aanbevolen om de samenwerking tussen Veilig Thuis en het onderwijs te herzien, om te zorgen dat zij samen op een zo goed mogelijke wijze hulpverlening kunnen bieden en organiseren voor slachtoffers van kindermishandeling. Tot slot wordt de kennis van leerlingen over de aanpak van kindermishandeling vergroot wanneer zij voorlichting krijgen over het onderwerp. Dit zou kunnen worden vormgegeven door leerlingen gastlessen of informatiepakketten aan te bieden over het onderwerp kindermishandeling.

Literatuur

- Alink, L. R., Cicchetti, D., Kim, J., & Rogosch, F. A. (2012). Longitudinal associations among child maltreatment, social functioning, and cortisol regulation. *Developmental psychology*, *48*, 224-236. doi: 10.1037/a0024892
- Alink, L., IJzendoorn, R. V., Bakermans-Kranenburg, M. J., Pannebakker, F., Vogels, T., & Euser, S. (2011). *Kindermishandeling in Nederland anno 2010. De Tweede Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van Kinderen en Jeugdigen (NPM-2010)*. Casimir publishers.
- Alvarez, K. M., Kenny, M. C., Donohue, B., & Carpin, K. M. (2004). Why are professionals failing to initiate mandated reports of child maltreatment, and are there any empirically based training programs to assist professionals in the reporting process?. *Aggression and Violent Behavior*, *9*, 563-578. doi:10.1016/j.avb.2003.07.001
- Arata, C. M., Langhinrichsen-Rohling, J., Bowers, D., & O'Farrill-Swails, L. (2005). Single versus multi-type maltreatment: An examination of the long-term effects of child abuse. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, *11*, 29-52. doi:10.1300/J146v11n04_02
- Augeo (2014). GGD Haaglanden in de bres voor docenten tegen kindermishandeling. Verkregen op 2-06-2015 van <http://www.thenextpage.nl/index.aspx?chapterID=97&ContentID=1482>
- Becker-Blease, K. A., & Freyd, J. J. (2006). Research participants telling the truth about their lives: the ethics of asking and not asking about abuse. *American Psychologist*, *61*, 218-226. doi:10.1037/0003-066X.61.3.218
- Bijlsma-Schlösser, J. F. M., & Lijs-Spek, W. J. G. (2010). *Jeugdgezondheidszorg in het Zorg-en Adviesteam*. Bilthoven: Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. Verkregen op 4-03-2015 van http://assets.ncj.nl/docs/def_295001009_webrapport_jgz_in_het_zat.pdf
- Boonekamp, M. M. (2011). *Behandeling van de gevolgen van kindermishandeling*. Den Haag: Gezondheidsraad.
- Bureau Veldkamp. (2012). *Voormeting onderzoek Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling*. Amsterdam, Rijksoverheid. Geraadpleegd op 1-06-2015 van <http://www.rijksoverheid.nl/bestanden/documenten-en-publicaties/rapporten/2012/11/30/samenvatting-onderzoek-meldcode-huiselijk-geweld-en-kindermishandeling/onderzoek-meldcode-huiselijk-geweld-en-kindermishandeling.pdf>

- Cerezo, M. A., & Pons-Salvador, G. (2004). Improving child maltreatment detection systems: a large-scale case study involving health, social services, and school professionals. *Child abuse & neglect*, 28, 1153-1169. doi:10.1016/j.chiabu.2004.06.007
- De Kinderombudsman. (2014). Preventie van kindermishandeling in gemeenten: Van papier naar werkelijkheid. Den Haag, De Kinderombudsman. Verkregen op 14-03-2015 van <http://www.dekinderombudsman.nl/ul/cms/fck-uploaded/KOM0042014RapportKindermishandeling.pdf>
- Fergusson, D. M., McLeod, G. F., & Horwood, L. J. (2013). Childhood sexual abuse and adult developmental outcomes: Findings from a 30-year longitudinal study in New Zealand. *Child abuse & neglect*, 37(9), 664-674. doi:10.1016/j.chiabu.2013.03.013
- Gemeente Den Haag. (2015). Den Haag in cijfers. Verkregen op 12-03-2015 van <http://www.denhaag.buurtmonitor.nl/>
- Gemeente Den Haag. (2012). Den Haag in cijfers. Verkregen op 12-03-2015 van <http://www.denhaag.buurtmonitor.nl/>
- Gilbert, R., Kemp, A., Thoburn, J., Sidebotham, P., Radford, L., Glaser, D., & MacMillan, H. L. (2009). Recognising and responding to child maltreatment. *The Lancet*, 373, 167-180. doi:10.1016/S0140-6736(08)61707-9
- Gilbert, R., Widom, C. S., Browne, K., Fergusson, D., Webb, E., & Janson, S. (2009). Burden and consequences of child maltreatment in high-income countries. *The lancet*, 373, 68-81. doi:10.1016/S0140-6736(08)61706-7
- Glaser, D. (2008). Child maltreatment. *Psychiatry*, 7, 295-298. doi:10.1016/j.mppsy.2008.05.001
- Goldman, J. D. (2007). Primary school student-teachers' knowledge and understandings of child sexual abuse and its mandatory reporting. *International Journal of Educational Research*, 46, 368-381. doi:10.1016/j.ijer.2007.09.002
- Hinkelman, L., & Bruno, M. (2008). Identification and reporting of child sexual abuse: The role of elementary school professionals. *The Elementary School Journal*, 108, 376-391. doi:10.1086/589468
- Holden, G. W. (2010). *Parenting: A dynamic perspective.*, California, CA: Thousand Oaks
- Ince, D. (2008). Cijfers over kindermishandeling. Utrecht: Nederlands Jeugd Instituut. Verkregen op 2-06-2015 van <http://swiglecontent.s3.amazonaws.com/9eedfb0b22239395ce0176e6292f3bdd.pdf>
- Kenny, M. C. (2004). Teachers' attitudes toward and knowledge of child maltreatment. *Child abuse & neglect*, 28, 1311-1319. doi:10.1016/j.chiabu.2004.06.010

- Krug, E. G., Mercy, J. A., Dahlberg, L. L., & Zwi, A. B. (2002). The world report on violence and health. *The lancet*, *360*, 1083-1088. doi:10.1016/S0140-6736(02)11133-0
- Lundahl, B. W., Nimer, J., & Parsons, B. (2006). Preventing child abuse: A meta-analysis of parent training programs. *Research on Social Work Practice*, *16*, 251-262. doi:10.1177/1049731505284391
- McCoy, M. L., & Keen, S. M. (2009). *Child abuse and neglect*. New York, NY: Psychology Press.
- Mikton, C., & Butchart, A. (2009). Child maltreatment prevention: a systematic review of reviews. *Bulletin of the World Health Organization*, *87*, 353-361. doi:10.2471/BLT.08.057075
- Rijksoverheid. (2014). *Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden*. Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid Welzijn Sport en ministerie van Veiligheid en Justitie. Verkregen op 1-06-2015 van <http://www.nji.nl/nl/Jeugdwet-publicatie-Staatsblad-14-3-2014.pdf>
- Moritsugu, Vera, Wong, & Duffy. (2014). *Community psychology*. Boston, MA: Allyn & Bacon
- Mutsaers, K. (2008). *Wat werkt bij de aanpak van kindermishandeling?* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut. Verkregen op 1-06-2015 van http://www.arttrack.org/hgkvn/pdf/WATWERKT_KINDERMISHANDELING.pdf
- Nederlands Jeugdinstituut (2012). *Meldcode Huiselijk Geweld en Kindermishandeling voor professionals in het primair onderwijs*. Utrecht: Nederlands Jeugd Instituut. Verkregen op 1-06-2015, van http://www.zat.nl/zat/download/PO_Meldcode_Huiselijk_Geweld_en_Kindermishandeling.pdf
- Reynolds, A. J., & Robertson, D. L. (2003). School-based early intervention and later child maltreatment in the Chicago longitudinal study. *Child development*, *74*, 3-26. doi:10.1111/1467-8624.00518
- Rijksoverheid. (2013). *Basismodel meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling: Stappenplan voor het handelen bij signalen van huiselijk geweld en kindermishandeling*. Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Verkregen op 3-03-2015 van <http://www.rijksoverheid.nl/bestanden/documenten-en-publicaties/rapporten/2011/02/02/basismodel-meldcode-huiselijk-geweld-en-kindermishandeling/basis-meldcode-nl2013.pdf>

- Sethi, D., Bellis, M. A., Hughes, K., Gilbert, R., Mitis, F., & Galea, G. (2013). *European report on preventing child maltreatment*. Copenhagen: World Health Organization, Regional Office for Europe.
- Springer, K. W., Sheridan, J., Kuo, D., & Carnes, M. (2007). Long-term physical and mental health consequences of childhood physical abuse: Results from a large population-based sample of men and women. *Child abuse & neglect*, *31*, 517-530. doi:10.1016/j.chiabu.2007.01.003
- Steketee, M., Tierolf, B., & Mak, J. (2014). *Kinderen in Tel Databoek 2014. Kinderrechten als basis voor lokaal jeugdbeleid*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut
- Stith, S. M., Liu, T., Davies, L. C., Boykin, E. L., Alder, M. C., Harris, J. M., ... & Dees, J. E. M. E. G. (2009). Risk factors in child maltreatment: A meta-analytic review of the literature. *Aggression and violent behavior*, *14*, 13-29. doi:10.1016/j.avb.2006.03.006
- Van der Ploeg, J. (2013). Hoe schadelijk is kindermishandeling? *Stress bij kinderen*, 91-99. doi:10.1007/978-90-368-0419-6_11
- Van Rooijen, k., Bartelink, C., & Berg, T. (2013). *Risicofactoren en beschermende factoren voor kindermishandeling*. Utrecht: Nederlands Jeugd Instituut. Verkregen op 20-05-2015 van <http://www.nji.nl/nl/Risicofactoren-kindermishandeling.pdf>
- Verenigde Naties. (1989). *Verdrag inzake de Rechten van het Kind*. Den Haag: Unicef. Verkregen op 2-06-2015 van <http://www.ivrk.nl/ivrk.pdf>
- Vrieling, M. O. (2011). *Samen werken aan zorg voor jeugd; ervaringen van scholen en wijkcoaches*. Verkregen op 2-06-2015 van Universiteit Twente, Instituut voor Governance Studies:
http://www.researchgate.net/profile/Mirjan_Oude_Vrieling/publication/266205766_Samen_werken_aan_zorg_voor_jeugd_ervaringen_van_scholen_en_wijkcoaches/links/542a5ae90cf29bbc12678387.pdf
- Wolzak, A. & Ten Berge, I. (2005) *Kindermishandeling: De aanpak in Nederland*. Amsterdam: SWP.

Bijlage: Topiclijst interviews

	Preventie	Drempels	Verbeterpunten
Kennis	Kennis over de aanpak op school	idem	idem
Attitude	Hoe zet de professional de preventie in?	idem	idem
Waarnemen en Signaleren	Hoe ziet dit er uit? Waar wordt op gelet?	idem	idem
Voorlichting	Wat doet de school aan voorlichting?	idem	idem
Opvolging	Naar wie wordt er doorverwezen? Waar ligt voor scholen de grens in de aanpak van kindermishandeling?	idem	idem
Samenwerking	Met wie werkt de school samen? Hoe is deze samenwerking?	idem	idem

Geslacht:

Leeftijd ervaringsdeskundige:

Aantal jaren werkervaring professional: